

ПРАБЛЕМА ДАКЛАДНАГА ЎЖЫВАННЯ СЛОЎ У КАНТЭКСЦЕ: «ДАНЫЯ» І «ДАДЗЕНЫЯ»

Пракаповіч В.Ю. студэнт гр. 320604

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дадзіра Т.П. – старшы выкладчык

Анатацыя. У працы разглядаецца праблема правільнага ўжывання слоў «даняыя» і «дадзеныя» ў сучаснай беларускай мове. Робіцца спроба аналізу названых лексем у аспекце этымалогіі і марфалогіі. Падкрэсліваецца важнасць ведання моўных норм для павышэння культуры маўлення.

У любы час фундаментам асноўных напрамкаў дзейнасці чалавека і грамадства ў сукупнасці выступае інфармацыя. У кантэксце навуковых задач і аспектаў інфармацыю называюць данымі. Даняыя – звесткі, паказчыкі, неабходныя для абгрунтавання, абагульнення і пад. [1, с. 212].

Даняыя могуць быць колькаснымі (лічбавымі) або якаснымі (апісальнымі); колькасныя даняыя ўключаюць у сябе лічбы і вымярэнні, у той час як якасныя апісваюць характарыстыкі і якасці.

Можна вылучыць прыклады прыватных выпадкаў выкарыстання лексемы: база даных, фінансавыя, сацыяльныя, тэхнічныя, персанальныя дадзеныя і інш.

Дадзены – 1. Гэты, менавіта гэты. Напрыклад, у дадзены момант. 2. Звесткі, паказчыкі, якія характарызуюць каго-, што-н. Напрыклад, афіцыйныя дадзеныя, дакладныя дадзеныя [1, с. 208].

У шырокім выкарыстанні гэтых слоў можна пачуць дзве: даныя або дадзеныя. Якім жа варыянтам трэба карыстацца?

Высвятленне этымалогіі – першы са спосабаў разабрацца ў пытанні. Слова «даныя» і «дадзеныя» паходзяць ад лацінскага *datus*, што перакладаецца як «дадзены, прапанаваны». Корань *deh* – «даваць», стаў таксама асновай для некаторых слоў санскрыту: *dādāmi* – «даваць», *dāvāni* – «ачышчаць» [2].

Першакрыніцай усіх навуковых **данных** з'яўляюцца **дары** Святога Духа, як сцвярджае рэлігійная літаратура. Дзякуючы гэтым звыш дарам, натхнёныя **адораныя** людзі аказваюцца ў стане быць праваднікамі і інтэрпрэтатарамі інфармацыі, неабходнай для выхавання духоўнай ежай і задавальнення духоўнай смагі. Як нашчадак і правадыр - перадатчык, пакліканы Богам паведамляць навуковыя і іншыя інфармацыйныя **дадзеныя**, кожны чалавек сам павінен адказваць за іх якасць і адпаведнасць Духу Ісціны. Здольнасці працаваць з **данымі** (паводле Евангелля), успрымаць, апрацоўваць, інтэрпрэтаваць і прымяняць іх у жыцці – гэта **дары** Божыя. Невыпадкова людзей, **адораных** здольнасцямі творча думаць, называюць таленавітымі [2].

Другім аспектам разгляду слоў з мэтай іх карэктнага ўжывання з'яўляецца марфалогія, бо яна вывучае часціны мовы і іх граматычныя прыкметы. Так паняцце «даныя» – агульны назоўнік, неадусаўлёны, субстантываваны (выступае ў сказе ў той жа сінтаксічнай ролі, што і назоўнік), ад'ектыўнае скланенне (скланяецца, як прыметнік). Слова ж «дадзеныя» можа выкарыстоўвацца ў якасці такіх часцін мовы, як дзеепрыметнік, прыметнік, займеннік. У ролі дзеепрыметніка лексема мае залежны стан, прошлы час, закончанае трыванне. Падчас выканання функцыі прыметніка паняцце валодае адносным характарам. У ролі займенніка «дадзены» – указальны тып.

Правядзём некаторыя паралелі з рускай мовай. Асаблівасць слова «дадзены» ўжывацца ў ролі трох часцін мовы сыходзіцца са здольнасцю слова «*данный*» ў рускай мове. Неабходна яшчэ дадаць, што ў рускай мове назоўнік «даныя» часта ўжываецца ў адзіночным ліку – «*данное*», але больш у філасофскім аспекце. Так, «*данное*» – гэта штосьці, існае без нашага спрыяння як факт або змест свядомасці; «*данное*», «*данность*» – нейтральны выраз для перажыванага наяўнага быцця прадметнага зместу ў свядомасці. ДАННОЕ (руская мова) – паняцце эпистэمالогіі, якое абазначае непасрэдныя элементы вопыту. Такія характарыстыкі Д., як непасрэднасць, неінтэрпрэтаванасць, відавочнасць, супрацьпастаўляюцца апасродкаванасці, канцэптуальнай аформленасці, наяўнасці інтэрпрэтацый і ідэалізацыі ў абагульняльных ведах [3].

Беларуская літаратурная мова – галоўная і найбольш пэўная крыніца правіл выкарыстання разнастайных лексем. Таму для праверкі атрыманых норм ужытку слоў «даныя» і «дадзеныя» можна адзначыць радкі знакамітых беларускіх пісьменнікаў. Напрыклад:

1. П'еса Янкі Купалы «Тутэйшыя», З'ява IV: ДАМА (персанаж), рэпліка: - А я маю ўсе **даныя** на дармовую сацыяльную апеку. Апрача таго, бацюшка, які з намі ў вас гасціў, абяцаў, калі што якое мяне прыцісне, дык зробіць протэцыю ў Прэображэнскі жаночы манастыр... [4];

2. Васіль Быкаў «Абеліск»: «Ужо ўлетку, калі насталі для нас гарачыя дзёнчкі і набралася нямала забітых і параненых, патрэбавалі неяк у брыгаду **даныя** аб стратах за зіму і вясну» [5];

3. Іван Шамякін «Начныя зарніцы»: «Мы ўжо маем **даныя**, што колькасць эшалонаў, якія ідуць да фронту, расце з кожным днём» [6];

4. Якуб Колас – паэма «Новая зямля», частка дваццаць шостая – агляд зямлі: «Ды так: зрабілі і пачатак — Тры соткі **дадзены** ў задатак!...» [7];

5. Янка Брыль «Ты жывеш»: «І для песні гэтай, для ацэнкі гэтага скарбу яму, сляпому, былі **дадзены** іменна тыя патрэбныя, неабходныя словы, якіх вельмі многія людзі шукаюць і вельмі часта не могуць знайсці» [8].

Падвядзём вынікі. З дапамогай такіх напрамкаў, як этымалогія і марфалогія, была зроблена спроба разгляду правілаў ўжывання слоў «даныя» і «дадзеныя», асаблівасці значэння лексем, прыведзены выпадкі іх выкарыстання ў мове мастакоў беларускага слова. Мэта працы цесна пераплятаецца з праблемай сучаснай беларускай мовы – дакладнага кампетэнтнага выкарыстання слоў у розных кантэкстах. Праблема ўзнікае праз патрэбу сур'ёзнага стаўлення да вывучэння норм мовы. Вырашэнне гэтага пытання прывядзе да недапушчэння памылак пры камунікацыі. Таму вельмі важна папаўняць веды аб беларускай мове, каб яна заставалася такой жа мілагучнай і правільнай.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: больш за 65 000 слоў / уклад. : І.Л.Капылоў [і інш.]; пад рэд. І.Л.Капылова. — Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2016. — 968 с.
2. Данные [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <https://pervobraz.ru>. — Дата доступу: 24.03.2025.

3. Данное: Энциклопедия эпистемологии и философии науки [Электронны ресурс]. – Режим доступу: <https://gufo.me>. – Дата доступу: 24.03.2025.
4. Янка Купала «Тутэйшыя» [Электронны ресурс]. – Режим доступу: https://knihi.com/Janka_Kupala/Tutejsyja.html#chapter50. – Дата доступу: 24.03.2025.
5. Васіль Быкаў «Абеліск» [Электронны ресурс]. – Режим доступу: https://knihi.com/Vasil_Bykau/Abielisk.html . – Дата доступу: 24.03.2025.
6. І. Шамякін «Трывожнае шчасце» [Электронны ресурс]. – Режим доступу: https://knihi.com/Ivan_Samiakin/Tryvoznaje_scascie.html. – Дата доступу: 24.03.2025.
7. Якуб Колас «Новая зямля» [Электронны ресурс]. – Режим доступу: https://knihi.com/Jakub_Kolas/Novaja_ziamla.html . – Дата доступу: 24.03.2025.
8. Янка Брыль «Ты жывеш» [Электронны ресурс]. – Режим доступу: https://knihi.com/Janka_Bryl/Ty_zyvies.html . – Дата доступу: 24.03.2025.